

ALMANYA'DAKİ TÜRK İŞÇİLERİN ANAVATANA BAĞIŞLARININ TÜRKİYE'NİN SOSYO EKONOMİK KALKINMASINDAKİ ROLÜ (1961-1980)

THE ROLE OF DONATIONS OF TURKISH WORKERS IN GERMANY TO THE HOMELAND IN TURKEY'S SOCIOECONOMIC DEVELOPMENT (1961-1980)

Duygu YILMAZ*

Makale Bilgisi

Başvuru: 10 Mayıs 2023

Kabul: 21 Eylül 2023

Article Info

Received: May, 10, 2023

Accepted: September, 21, 2023

Öz

II. Dünya Savaşı'nın ardından Avrupa'da oluşan işgücü açığı 1960'lı yılların başına kadar giderek artmış, bu gelişme Türkiye'yi yakından ilgilendirmiştir. Türkiye, Batı Avrupa ülkeleri başta olmak üzere yurtdışına işçi göndermiştir. Ekonomik kalkınma sürecini düşük ücretle çalışacak işçi göçüyle hızlandırmak isteyen Almanya'nın Türkiye ile bağlantısı, 1961 yılında kurulmuştur. Karşılıklı beklentilerle şekillenen bu hareketlilikte Türkiye, işsizlik sorununa çare arayışı içerisindeydi. Türk vatandaşların daha iyi yaşam koşulları için Almanya'ya göç etmesi, Türkiye ekonomisi için yeni bir kaynak yaratmıştır: Bağışlar.

Göçmen işçinin Türkiye'ye duyduğu özlem ve Türkiye ile bağlarını koruma çabasının örneklerinden biri olan bağışlar, sosyal bir etkileşim ve ekonomik bir destektir. Almanya'da yaşayan Türk işçiler, Türkiye'nin çeşitli bölgelerine gönderdikleri bağışlarla yerelde sosyal ve ekonomik kalkınmaya katkı sağlamışlardır. Bu bağışlar, ya ücre bir köyde okul açılmasına hizmet etmiş ya bir sağlık merkezinin ihtiyacını gidermiş veyahut yoksullara yardım amacıyla kurulan derneklere kaynak olmuştur. Bunlarla birlikte Almanya'daki Türk işçilerin gönderdikleri bağışlar ile bir köy camisinin ihtiyaçları karşılanmıştır. Bu etkileşim, göçmen işçinin anavatanıyla bağını korumuştur. Bu çalışmada; 1961 yılında Almanya ile Türkiye arasında imzalanan işgücü antlaşması ile başlayan Almanya'ya işçi göçünün sosyoekonomik anlamda Türkiye üzerindeki etkileri ele alınmıştır.

Almanya'daki işçilerin bağışlar yoluyla Türkiye'nin kalkınmasında oynadığı rolün değerlendirildiği çalışmada, tarihsel yöntem kullanılmıştır. Tarihsel yöntem çerçevesinde veriler, doküman incelemesine tabi tutulmuştur. Araştırma verilerinin toplanması ve analizi olarak tanımlanan doküman incelemesinde, 1961 yılından

* Dr. Öğr. Üyesi, T.C. İşleri Bakanlığı; Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi; duyuyilmaz35@hotmail.co.uk; ORCID: 0000-0002-0205-354X; Ankara-Türkiye.

1980'lere uzanan süreçte, Almanya'daki Türk işçilerin Türkiye'ye gönderdiği bağışlar, örnekler dikkate alınarak değerlendirilmiştir. Çalışmanın içeriği, Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi'nden elde edilen belgeler ve konu hakkında yazılmış birinci el kaynaklarla desteklenerek oluşturulmuş ayrıca gazetelerle desteklemiştir.

Anahtar Kelimeler: Almanya'ya İşçi Göçü, Göçmen İşçi, Bağış, Sosyoekonomik Kalkınma, Anavatan

Abstract

The labor shortage that emerged in Europe after the World War II increased until the beginning of the 1960s, and this development concerned Turkey. Turkey sent workers abroad, especially in Western European countries. The connection between Germany and Turkey, which wanted to accelerate the economic development process with the migration of workers to work with low wages, was established in 1961. In this mobility shaped by mutual expectations, Türkiye was in search of a solution to the unemployment problem. The migration of Turkish citizens to Germany for better living conditions created a new resource for the Turkish economy: Donations.

Donations, one of the examples of migrant workers' longing for Turkey and their efforts to preserve their ties with Turkey, are a social interaction and an economic support. Turkish workers living in Germany contributed to local social and economic development with the donations they sent to various regions of Turkey. This donation either served to open a school in a remote village, met the needs of a health center, or became a resource for associations established to help the poor. Moreover, the needs of a village mosque were met with the donations sent by Turkish workers in Germany. This interaction preserved the migrant worker's bond with his homeland.

The historical method was used in the study, which evaluates the role played by the workers in Germany in the development of Turkey through donations. Donations sent by Turkish workers in Germany to Turkey in the period from 1961 to 1980s were evaluated by taking into account the examples. The content of the study was created by supporting the documents obtained from the Republic Archive of the Presidency of State Archives and the first hand sources written on the subject. In addition, newspapers supported the study in terms of resources.

Keywords: Labor Migration to Germany Migrant Worker, Donation, Socioeconomic Development, Homeland.

Giriş

20. yüzyıl iktisat tarihi ile ilgili yeni gelişmelere sahne olmuştur. Geleneksel tarih yazım ve anlatımından daha açık bir ifadeyle tarihi sadece siyasi boyutu ile ele alıp değerlendirmekten öte toplumsal ve iktisadi olayların açıklanması yoluyla tarih biliminin yeni bir çehre kazanmasına yardımcı olmuştur. Bu çerçevede Tarih ve İktisat bilimleri arasındaki alışveriş, Tarih bilimine analiz yapabilme yetisini desteklemiştir. Tarihe bakışın bu yeni

penceresi, ülkelerin coğrafi özelliklerinden nüfusuna, toplumların kültür düzeylerinden siyasi tutumlarına, ahlaki niteliklerinden sosyalleşmelerine kadar geniş bir manzara sunmaktadır. Bu manzara içerisinde insanların hayırseverlik düşüncesi, iktisat tarihine konu olabilmektedir. Herbert Heaton iktisat tarihini “*ihtiyaçlarını karşılamak üzere üretimde bulunan insanların, ürünü asırlar boyu nasıl paylaştıklarının tarihi.*” şeklinde tanımlamıştır. Heaton'un tanımında ayrıca fiziki kaynaklar, bunların kullanımı için geliştirilen teknolojiler ve toplumsal kurumlar arasındaki etkileşim iktisat tarihi kapsamında değerlendirilmiştir.¹ İktisat tarihinin bu tanımında ilk vurgu üretime yapılmıştır. Bir diğer vurgu, ürünün paylaşılması üzerindedir. Paylaşım maddi bir beklenti karşılığında olabileceği gibi kişisel çıkar sağlamadan tamamen gönüllülük esasıyla gelirden ayrılan bir kısmın hayırseverlik çatısı altında hibe edilmesi de olabilir. Dolayısıyla köklü bir tarihe sahip olan hayırseverlik ve bağışlar yoluyla gerçekleşen kalkınma, sosyoekonomik çalışmalar kapsamında ele alınabilir. Birey ve kurumların bağış yoluyla toplumsal refahı yükseltmek amacını ifade eden hayırsever, Türk Dil Kurumu tarafından yoksul ve düşkünlere yardım eden ve kamu yararı için okul, hastane yaptıran ve mevcut kurumların ihtiyacı olan araç-gereç ve teçhizatı temin eden kimseler olarak tanımlanmaktadır.²

Toplumlar bağış yapmayı, dayanışmanın sağlanmasında bir zorunluluk olarak görürler. Çağlar boyu savaş, kıtlık, hastalık, afet gibi toplumları ekonomik sıkıntılara sürükleyen yıkımlar, yaşam pratiklerini değiştirmesine neden olmuştur. Bu gelişme neticesinde bireysel olarak ya da bir dernek aracılığıyla gerçekleştirilen yardım faaliyetleri, söz konusu yıkımın toplum üzerindeki olumsuz etkilerini azaltmaya hizmet etmiştir. Sosyoekonomik kalkınma aracı olarak bağışlar, Osmanlı Devleti'nde de hayırseverlik geleneğinin bir parçası olmuştur. Kurulan çeşitli nitelikteki vakıflar aracılığıyla yardım faaliyetleri yürütülmüş ve bu sayede toplumsal refahın sağlanması hedeflenmiştir. Eğitimden kültürel ve bilimsel gelişmelere, halk sağlığının korunmasından kimsesiz vatandaşlara kadar oldukça geniş bir yelpazede yardım faaliyetleri yürüten vakıflar, 20. yüzyılda yeni bir form kazanmıştır. Bu yüzyılda hayırsever kimse ve kurumlar eğitim, kültür ve sağlık işleri başta olmak üzere sosyal yardım, kırsal kalkınma, okuryazarlığın artırılması gibi birçok alanda bağış yoluyla sosyoekonomik kalkınmada rol almışlardır.³

¹ Herbert Heaton, *Avrupa İktisat Tarihi*, çev. M.A. Kılıçbay-O. Aydoğuş, Paragraf Yayınları, Ankara 1985, s.1-4.

² Berch Berberoğlu, *Klasik ve Çağdaş Sosyal Teoriye Giriş: Eleştirel Bir Perspektif*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2009, s.27; <https://sozluk.gov.tr/> Erişim Tarihi: 12 Eylül 2023.

³ Robert H. Bremmer, *Giving: Charity and Philanthropy in History*, Transaction Publishers, New Brunswick and London 1996, s.11-20.

20. yüzyıl aynı zamanda büyük savaşların yıkıcı etkilerine sahne olmuştur. Savaş ve sonrasında oluşan düzende gaziler, dul ve yetimler, kimsesiz çocuklar gibi korunmaya muhtaç kişiler yardım faaliyetlerinin odağında yer almıştır. Ulus-devletlerin inşa edildiği dönemde yeniden tanımlanan hayırseverlik bu kez birlik ve beraberliğin sağlanmasına katkıda bulunmuştur. 21. yüzyıla gelindiğinde ise bağışlar sadece ulusal düzeyde değil, uluslararası düzeyde toplumsal dayanışmaya hizmet eden bir araç olmuştur. Özellikle küresel kriz dönemlerinde hayırseverlik girişimleri profesyonel bir forma kavuşmuş ve süreç içerisinde sivil toplum kuruluşları şeklinde yaygınlaşmıştır.⁴ Günümüzde yapılan çeşitli bağışlar, toplumsal dayanışmanın en bariz örneklerinden biri olan hayırseverlik kurumunun işlemeye devam ettiğini göstermektedir.

20. yüzyılda hayırseverliğin tanımını değiştiren ve Türkiye'nin yakın tarihinde önemli bir yere sahip olan gelişmelerden biri de göç hareketliliğidir. Türkiye için özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısında gerçekleşen işçi göçüyle birlikte Almanya'daki göçmen işçilerin sosyoekonomik statüsü değişmiştir. Buna bağlı olarak 1960'lı yılların başından itibaren Almanya'daki Türk işçiler için aidiyet en temel insan güdüsü haline gelmiştir. Aidiyet kavramı göç ile beraber Türk işçilerin anavatanına sosyal ve duygusal bağlılığını vurgulayan aynı zamanda göçmenin sahip olduğu kimliği hatırlatan sözcüklerle ifade edilmeye başlanmıştır. Bu duygularla anavatanlarına bağlı olan göçmen işçilerin yaptıkları bağışlar, coğrafi sınırları aşarak Almanya'daki Türk işçileri Türkiye'deki vatandaşlarla bütünleştiren bir araç olmuştur. Almanya'daki göçmen Türklerin Türkiye'ye bağış yoluyla gönderdikleri araç-gereç, ekipman ve malzemeler eğitim ve kültür standartlarının yükseltilmesine, yeni yolların yapılması dolayısıyla kırsal kalkınmanın sağlanmasına, kimsesiz çocuklara yardım edilmesine, belediyelerin fiziksel kapasitelerinin artırılmasına ve sağlık merkezlerinin teçhizat ve donanım bakımından güçlendirilmesine varana kadar geniş bir alanda Türkiye'deki kurum ve kuruluşlara hizmet etmiştir.

Tarihsel Arka Planda İşgücü Göçü ve Türkiye'deki Gelişmeler

İşçi göçü en yaygın tanımıyla bir ülke nüfusunun uzun vadeli bir süre zarfında çalışmak üzere başka bir ülkenin işgücü nüfusuna dahil olması şeklinde tanımlanabilir. Burada vurgulanması gereken asıl husus, işçinin sürekli yerleşmek üzere değil, uzunca fakat geçici bir süre için göçü gerçekleştirmiş olmasıdır. Bununla birlikte işçi göçü zorlayıcı değil, isteğe

⁴ Melek Topal, *Türkiye Tarihinden Bir Arakesit: 1950-1980 Yıllarında Kadınların Kamusal Alanda Görünürlüğünü Meşrulaştıran Hayırseverlik Faaliyetleri: Dermancıoğlu Ailesi Örneği*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2021, s.53

bağlı bir hareketlilik. Emek göçünün, buradaki tanımında yer alan gönüllülük esasıyla yer değiştirme vurgusundan bağımsız olarak, ilk izlerinden birine Mısır'da piramitlerin inşasında rastlanmıştır. Piramitlerde ucuz işgücünün, kölelerin, çalıştırıldığı bilinmektedir. 1713'te İngiltere ile İspanya arasında imzalanan barış anlaşmasıyla İngiltere, Afrika ve Amerika kıtasındaki köle ticaretini tekeline almıştır.⁵ Amerika'da da köle ticaretinin izlerine rastlanmıştır. Kuzey Afrika'dan getirilen ucuz işgücü, Amerika kıtasındaki şeker pancarı tarlalarında çalıştırılmıştır. 19. yüzyılda Amerika'daki köle sayısı 12 milyonu bulmuştur.⁶ Aynı yüzyılda Hindistan ve Çin'den Avustralya ve Güneydoğu Asya'ya işçi statüsünde yaklaşık 37 milyon kişi göç etmiştir. Sanayi Devrimi'nden sonra hızla artan işçi göçü, dünyanın küreselleşme sürecine girmesiyle farklı ülkelerde yaygın hale gelmiştir.⁷ Sömürge devletleri Kuzey ve Güney Amerika'ya göçmen işçi göndermişlerdir. Örneğin 1846-1932 yılları arasında İngiltere, Kuzey Amerika, Avustralya, Yeni Zelanda, Güney Afrika ve Karayip adalarına 18 milyon civarında vatandaşı göç ettirmiştir. I. Dünya Savaşı'nın ardından dağılan Osmanlı⁸ ve Habsburg imparatorluklarında ise oluşturulan göç politikaları, çeşitli etnik kimliklere sahip nüfusu, yeni yurt arayışına sevk etmiştir.⁹

Kurulan yeni dünya düzeninde göç hareketliliğinin önemli örneklerinden biri 1923 yılında Türkiye ile Yunanistan arasında gerçekleşen nüfus mübadelesidir. İki ülke arasında imzalanan antlaşmayla Türkiye'ye gelen mübadiller, ülkenin ekonomik yapısında olumlu değişikliklere yol açmıştır. Yunanistan'dan gelenler, tarım ve sanayi alanlarında sahip olduğu bilgi ve yeteneklerle Türkiye ekonomisine katkı sağlamışlardır. Özellikle tütüncülükle uğraşan mübadiller İzmir ve Samsun gibi tütün üretimine uygun yerlerde üretici konuma gelerek ülkenin ekonomik kalkınmasını hızlandırmışlardır.¹⁰ Küreselleşme üzerinde önemli etkenlerden biri olan göç,

⁵ 1756 tarihinde Londoner Advertiser'de şöyle bir ilan vardır: Satılık: Bir zenci çocuğu, takriben 14-15 yaşlarında, sağlıklıdır ve hayati tehlike teşkil eden bütün hastalıkları arkada bırakmıştır. İki yıldan beri bütün ev işlerini görmeye alışmıştır. Değeri 25 İngiliz lirası. Orhan Tuna, *Sosyal Siyaset*, Fakülteler Matbaası, Ankara 1982, s. 40.

⁶ O. Can Ünver, "Almanya'ya Türk İşgücü Göçü: Geçmişten Geleceğe Sorunlar, İmkanlar ve Fırsatlar", *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, S.45, 2003, s. 179.

⁷ Muzaffer Sencer, "İşçi Göçü", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, 1983, s. 1178-1188.

⁸ Osmanlı Devleti'nde de cami ve imarethanelerin inşasında dışarıdan işgücü temin edildiği görülmüştür. Örneğin Süleymaniye Camisi'nin inşasında toplam 3.678.506 işgücünün 140.415'i esir olan işgücüdür. Tuna, 1982, s. 41-42.

⁹ Nermin Abadan Unat, *Bitmeyen Göç Konuk İşçilikten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2006, s. 75-76.

¹⁰ BCA, 272.0.0.11/18.82.12.

II. Dünya Savaşı sonrasında yeni bir ifade ile tanımını genişletmiştir. II. Dünya Savaşı'ndan sonra gelişmiş ülkelerin büyük ölçekli ekonomik sistemlerinde yer almaya çalışan eğitilmiş kişilerin yüksek ücret talep ederek yer değiştirmesine “beyin göçü” denilmiştir. Beyin göçünü kabul eden ülkeler, nitelikli işgücüne sahip olarak toplumsal ve ekonomik ilerlemelerini garanti altına almışlardır.¹¹ Ekonomik açıdan konforlu bir hayat düzeyine ulaşmak arzusuyla ülkeler arası mobilize haline gelmiş işçi göçü akımına Türkiye de katılmış, 1950’li yıllarda kırsal alandan kente akan Anadolu nüfusu, 1960’ların başında büyük bir dönüşümle sınırların ötesini aşarak Avrupa devletlerine işgücü olmuştur. Dış göçün temel kaynağı 1961 yılında Almanya ile Türkiye arasında imzalanan işgücü anlaşmasıdır.¹²

II. Dünya Savaşı, tüm dünyayla birlikte Almanya ekonomisine de büyük bir darbe vurmuştur. 1949 yılında kurulan Federal Almanya Cumhuriyeti, yeniden kalkınma programları sayesinde ekonomide hızlı büyüme dönemine girmiştir. Bu büyüme beraberinde ordunun yeniden inşa edilmesi, eğitim süre ve standartlarının genişlemesi, halkın satın alma gücünün yükselmesi ve ithal edilen ürünlere talebin artması gibi birçok nedenle işgücünün ekonomik kalkınma hızına yetişmesini zorlaştırmıştır. Bu durumda Batı Almanya işgücü açığını kapatmak üzere ilki 1956 yılında İtalya ile olmak üzere Yunanistan, İspanya, Türkiye, Fas, Portekiz ve Tunus gibi ülkelerle işgücü antlaşmaları imzalayarak ülkeye yabancı işçi transfer etmiştir. Bu bağlamda 30 Ekim 1961 yılında imzalanan Türkiye-Almanya İşgücü Anlaşması ile iş arayan Türk vatandaşlar, Federal Almanya Cumhuriyeti tarafından misafir işçi olarak kabul edilmişlerdir. 1962 yılında Almanya’da çalışan Türk işçi sayısı, 15.300 iken bu sayı 1980’de 590.600’e ulaşmıştır. Göçün ilk beş yılında Almanya’daki Türk nüfus sadece çalışanlardan ibaretken 1980 yılında çalışan Türk işçiler ve ailelerinin sayısı, Almanya nüfusunda önemli yer tutmuş, yaklaşık 1.462.000 Türk nüfus Almanya’da bulunmuştur. Bu sayı sadece Almanya’da artan Türk nüfusunu değil, aynı zamanda göçmen Türklerin misafir işçilikten kalıcı Alman vatandaşlığına geçişini de ifade etmektedir.¹³

1961 yılında imzalanan işgücü anlaşması çerçevesinde başlayan göç hareketliliği, iç göçün arttığı bir dönemde şehre göç edip iş bulamayan ve

¹¹ Handan Kumaş- Çağla Ünlütürk Ulutaş, “Uluslararası Emek Göçünün Genel Görünümü”, *Uluslararası Sosyal Politika Teorileri, Normlar, Kurumlar, Sorunlar ve Güncel Gelişmeler*, ed. Kaya Pir Ali, Güler Ceyhan, Umuttepe Yayınları, Kocaeli 2017, s. 451; Mustafa Erkal, “Beyin Göçü”, *Sosyoloji Konferansları Dergisi*, S.18, 1980, s. 76.

¹² Cahit Talas, *Sosyal Ekonomi*, S. Yayınları, Ankara 1979, s. 135.

¹³ Yılmaz Karahasan, “Almanya Ölçeğinde Göç ve Türkiyeli İşçiler”, *Türkiye Sendikacılık Ansiklopedisi*, 1998, s. 538.

işsizlikle mücadele eden kitleler için fırsat olmuştur. Batı Almanya'ya işçi olarak giden Türk vatandaşlar, Avrupa'dan edindikleri teknik bilgilerle dolaylı olarak Türkiye'nin kalkınmasına katkı sağlamayı hedeflemişlerdir. Ayrıca göçmen işçilerin birikimlerini anavatana transfer etmeleri, ülkenin ekonomik açıdan kalkınmasında önem rol oynamıştır.¹⁴ Bu noktada Devlet Planlama Teşkilatı ve İş ve İşçi Bulma Kurumu göç yönetiminin yetkili kurumları olmuştur. 1961 yılından itibaren işgücü antlaşmalarıyla yurtdışında çalışan işçi sayısı hızla artmıştır. İstanbul'da açılan Alman İrtibat Bürosu ile Çalışma Bakanlığı ve İş ve İşçi Bulma Kurumunun iş birliği ile Almanya'ya işgücü transferi gerçekleştirilmeye başlanmıştır.¹⁵

Devlet Planlama Teşkilatı tarafından hazırlanan Beş Yıllık Kalkınma Planlarında da işçi göçüne yer verilmiştir.¹⁶ 1961 yılından 1968 yılına kadar geçen süre zarfında yurtdışına giden Türk işçilerin %38'lik kısmı meslek sahibi kimselerden oluşmuştur. İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı verilerine göre yurtdışında çalışan işçilerin %18'i madencilik, %18'i inşaat ve %64'ü sanayi ve hizmet sektöründe istihdam edilmiştir. Bir senelik iş sözleşmeleri ile yurtdışına çalışmak üzere giden Türk işçiler, günde 52-80 lira aralığındaki ücrete tabi olmuşlar, vasıfsız işçilere ise gündelik ortalama 40 lira ücret ödenmiştir.¹⁷

1966-1967 yıllarında Almanya'da baş gösteren ekonomik kriz, yaklaşık 70.000 göçmen işçinin işten çıkarılmasına yol açmıştır. İşgücü göçünün niteliğini değiştiren bir diğer gelişme 1973 yılındaki Petrol Krizi'dir. Ham petrol fiyatlarının dörde katlamasına neden olan kriz ile Avrupa'da işsizlik yaygın hale gelmiştir. Tüm dünyada etkisini gösteren bu küresel olay sonucunda Almanya, ülke dışından işgücü transferinin durdurulmasına yönelik politikalar geliştirmiştir. Buna karşılık Alman Sendikalar Birliği, ucuz işgücünün kontrolsüz bir rekabete dönüşeceği ve yasal olmayan yollardan işçi göçünün artacağı yönündeki tedirginliği ile 1965 yılında yürürlüğe giren *Yabancılar Yasasını* eleştirmiş ve Almanya'da çalışan tüm işçilerin entegrasyonunu gündeme getirmiştir. Süreç içerisinde Türkiye'den Almanya'ya giden işçi sayısı azalmış, 1973 yılında Almanya'ya 103.753

¹⁴ Stephen Castles- Mark J. Miller, *Göçler Çağı: Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2008, s. 292

¹⁵ Unat, 2006, s.85. Bu konuda ayrıca bk. Nermin Abadan Unat- Ruşen Keleş- Rinus Penninx- Herman Van Renselaar- Leo Van Velzen- Leyla Yenisey, *Göç ve Gelişme, Uluslararası İşgücü Göçünün Boğazlıyan İlçesi Üzerindeki Etkilerine İlişkin Bir Araştırma*, Ankara Üniversitesi SBF İskan ve Şehircilik Enstitüsü Yayınları, Ankara 1975, s. 31.

¹⁶ *Kalkınma Planı (Birinci Beş Yıl) 1963-1967*, Başbakanlık Devlet Matbaası, Ankara 1963, s.64-65, 409, 456.

¹⁷ *İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 1968-1972*, Devlet Planlama Teşkilatı Yayınları, Ankara 1969, s. 142.

Türk işçi transfer edilmişken 1975 yılında sadece 640 Türk işçi Almanya'ya çalışmak üzere göç etmiştir. Bu durum Türkiye'den Almanya başta olmak üzere yurtdışına göçün niteliğini değiştirmiş, göçmen işçiler aile birleşmeleri yoluyla Avrupa'da kalıcı olabilmenin yolunu aramaya başlamışlardır.¹⁸

Almanya'daki Türk İşçilerin Anavatanla Sosyal ve Ekonomik Bağ Kurma Çabaları: Türkiye'ye Gönderilen Bağışlar

Hayırseverlik, yukarıda da açıklandığı üzere, tarihsel ve kültürel köklere sahip bir tutum olup aynı zamanda birçok faktörün etkileşimiyle doğan sosyalleşme ilhamıdır. İnsani değer ve ihtiyaçların farkında olarak maddi ve manevi açıdan toplumsal dengenin sağlanması için yardım faaliyetlerinde bulunan kimseler, sorumluluk hissiyle hareket ederler. Toplumsal yardımlaşma çeşitli vakıf ve dernekler yoluyla olabileceği gibi bireysel olarak da gerçekleşebilir.¹⁹ Hayırseverliğin modern anlamda tanımında ise birey ve kurumların mensubu olduğu toplumun refah seviyesini yükseltmek amacıyla bağışta bulunmaları ifade edilir. Bağış yapmak, herhangi bir sosyal ve ekonomik beklentiye sahip olmaksızın toplumun ortak menfaatlerine sunulan gönüllü eylemlerdir. Sosyal içerikli bu bağışlar dini, vicdani ve duygusal güdülerle beslenerek maddi ve ayni yardımlarla ihtiyaç sahibi kişi veya kurumlara ulaşmaktadır.²⁰ Anadolu coğrafyasında yaygın halde olan hayırseverlik faaliyetleri, sosyal yaşamın veya bireyin/kurumların sosyal sorumluluklarının temelini oluşturmaktadır. Bu bağlamda vatanından ne kadar uzakta olursa olsun Almanya'daki hayırsever Türk işçiler, sosyal sorumluluklarını yerine getirmeye devam etmişlerdir. Aşağıda göçmen işçiler tarafından Türkiye'nin çeşitli illerindeki kurum ve kuruluşlara gönderilen bağışlar ile ilgili ayrıntılı bilgiler yer almaktadır.

Camilere Gönderilen Bağışlar

Bağış kavramının tanımı yapılırken dikkate alınacak önemli hususlardan biri bağışın kullanılacağı alandır. Bununla birlikte bağışın herhangi bir menfaat beklemeden gerçek ve tüzel bir kişiye verilen para veya mal şeklinde tanımlanması, eylemin toplum yararı gözetmek üzere yapıldığını ifade etmektedir. Tarihsel arka planda bağışlar eğitim, sanat, kültür, sağlık gibi alanlarda yapılacak yatırımların önemli kaynaklarından biri olmuştur. Bağışların yapılmasında dini duygular da etkili olabilmektedir. Bu bağlamda

¹⁸ Unat, 2006, s.89.

¹⁹ Amy Singer, *İyilik Yap Denize At: Müslüman Toplumlarında Hayırseverlik*, çev. Ali Özdamar, Kitap Yayınevi, İstanbul 2012, s. 15

²⁰ Rana Zincir- Filiz Bikmen, "Kavramsal Çerçeve ve Yönetici Özeti", *Türkiye'de Hayırseverlik, Vatandaşlar, Vakıflar ve Sosyal Adalet Araştırması*, TÜSEV Yayınları, İstanbul 2006, s.11.

camilere bağış yoluyla gönderilen para ve eşyalar, toplumsal ihtiyaçların karşılanması yanında bağışçının dini duygularının tatminine de yardımcı olmaktadır. Geçmişten günümüze camilerin bakım, onarım, aydınlatma, araç ve teçhizat türünden ihtiyaçlarının yöre halkı tarafından aynı ve nakdi bağışlar yoluyla finanse edildiği görülmüştür. Almanya'ya işçi göçüyle birlikte camiler, Türk işçilerin anavatanla bağını güçlü tutmak için yaptığı bağış alanlarından biri olmuştur. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi'nden ulaşılan bilgiler, Almanya'daki göçmen işçilerin Türkiye'nin çeşitli bölgelerindeki camilere bağış yaptığına işaret etmektedir. Örneğin 1966 yılında Almanya'da çalışan Türk işçiler, Zonguldak'ın Devrek ilçesine bağlı Eğerci Camii Yaptırma Derneği tarafından inşa edilmiş camiye bir adet hoparlör, aynı yıl Samsun'un merkezindeki Engiz-Yeşil köyü camiine bağış yoluyla bir adet Junhans markalı saat göndermiştir.²¹ Bir diğer bağış, göçmen işçi Ethem Öztürk tarafından yapılmış olup bu vesileyle Nevşehir'in Ürgüp ilçesine bağlı İbrahimpaşa köyündeki bir camiye bir adet hoparlör gönderilmiştir.²² 1968 yılında Hacı Osman İlbaş tarafından Çayıralan Çandır Yeni Camiine bağış yoluyla bir adet elektrikli süpürge gönderilmiştir.²³

Eğitim Kurumlarına Gönderilen Bağışlar

Kamu yararı gözetilerek yapılan bir diğer bağış alanı okullardır. Eğitim yatırımların yetersiz kaldığı bazı bölgelerde bağış ve yardımlar devreye girerek okulların araç-gereç ve teçhizat bakımından donanımlı hale getirilmesi amaçlanır. Bu bağlamda Almanya'daki Türk işçiler, anavatan ile iletişimlerini sürdürme çabalarının bir yansıması olan bağışlarla Türkiye'deki eğitim kurumlarına katkı sunmak istemişlerdir. Örneğin 13 Mayıs 1966 tarihinde Almanya'da çalışan Türk işçiler tarafından yapılan bağış, Zonguldak'ın Devrek ilçesine bağlı Başlarkadı-Mestanoğlu İlkokulu'na ulaşmış, göçmen işçiler söz konusu okula plastik insan vücudu modeli, mikroskop, mercek takımı, ayna, cam prizma ve benzeri ders gereçleri bağışlamıştır.²⁴ 6 Kasım 1967 yılında yapılan bir hayırseverlik ise Denizli İmam Hatip Okuluna bağış yoluyla Ford Taunus marka 1965 model bir minibüsün gönderilmesidir.²⁵ Bağış yapılan eğitim kurumlarından bir diğeri halk eğitim merkezleridir. Bu kapsamda Almanya'daki Türk işçi Şerif Sezen tarafından Kırşehir Halk Eğitim Merkezine bağış yoluyla gönderilen 1971 model Ford Transit marka bir taşıt söz konusu kurumun hizmetine sunulmuştur.²⁶ Türkiye'deki okullara

²¹ BCA, 30.18.1.2/196.36.18.

²² BCA, 30.18.1.2/196.36.18.

²³ BCA, 30.18.1.2/217.22.3.

²⁴ BCA, 30.18.1.2/196.36.18.

²⁵ BCA, 30.18.1.2/212.80.12.

²⁶ BCA, 30.18.1.2/287.71.19.

yapılan bir diğer bağış, 13 Nisan 1972 tarihinde Almanya'daki bir grup Türk işçi tarafından Nevşehir'e bağlı Kaymaklı İlkokuluna yapılmıştır. Okula bağış yoluyla; 12.000 lira değerinde bir sinema makinesi, 2.500 lira değerinde bir teksir makinesi, 2.000 lira bedelinde F tipi bir daktilo, 250 lira değerinde bir insan vücudu modeli, 1.400 lira değerinde bir radyo, 700 lira değerinde bir mikroskop, 250 lira değerinde tren maketi, 1.700 lira değerinde amplifikatör ve 750 lira değerinde bir duvar saati gönderilmiş olup bağışların toplam bedeli 21.550 liradır.²⁷

Sağlık Kurum ve Kuruluşlarına Gönderilen Bağışlar

Belirli bir kişi veya kurumu maddi açıdan desteklemek üzere yapılan bağışlar, sosyal ve kültürel yönden toplumun kalkınmasına fayda sağlayabileceği gibi toplumun temel ve acil ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik de olabilmektedir. Bu esastan yola çıkarak Almanya'daki göçmen işçiler, Türkiye'deki sağlık kurum ve kuruluşlarına her türlü araç-gereç, teçhizat, malzeme ve otomobil bağışlayarak yurttaşlarına verilen sağlık hizmetlerine katkı sağlamışlardır. Aşağıda Türk işçilerin bağış yoluyla Türkiye'de sağlık merkezlerine sağladığı katkılar hakkında ayrıntılı bilgiler yer almaktadır:

- Almanya'dan gönderilen bağışlardan biri 26 Mart 1968 tarihinde Türkiye'ye ulaşmıştır. Hüseyin Remzi Pür ve Ali Fuat Pür isimli göçmen vatandaşlar, Uşak iline bağlı Ulubey'de bulunan bir sağlık merkezinin hizmetinde kullanılmak üzere 1962 model Ford Transit marka bir minibüsü bağış yoluyla Türkiye'ye göndermiştir.²⁸

- 25 Temmuz 1970 tarihinde göçmen işçilerden İbrahim Sevindik tarafından Kocaeli'deki bir sağlık merkezinin hizmetinde kullanılmak üzere 1968 model Fort Transit marka bir otomobil bağışlanmıştır.²⁹

- 17 Mayıs 1972 tarihinde Almanya'daki Türk işçilerden Nasuh Koç tarafından Kayseri'nin Tomarza ilçesine bağlı bir sağlık merkezine 1971 model Ford markalı bir minibüs bağış yoluyla gönderilmiştir. Aynı tarihte Türk işçi Ahmet Kürkçüoğlu tarafından Kayseri'nin Develi ilçesine bağlı bir sağlık merkezine 1966 model Ford Taunus marka bir minibüs; Muhittin Orak tarafından Kırşehir Devlet Hastanesi'ne 1961 model Chevrolet marka bir araç, Yusuf Salman ile Davut Salman tarafından Kırşehir Devlet Hastanesi'ne 1965 model Volkswagen marka bir minibüs ve Hasbi Keskin

²⁷ BCA, 30.18.1.2/281.33.13.

²⁸ BCA, 30.18.1.2/217.22.3.

²⁹ BCA, 30.18.1.2/261.2.20.

tarafından Balıkesir'in Dursunbey ilçesine bağlı bir sağlık merkezine 1964 model Opel marka bir otomobil bağışlanmıştır.³⁰

- 26 Mayıs 1970 tarihinde Osman Darcın tarafından Ermenek'teki bir sağlık merkezine 1962 model Opel marka bir karavan bağış yoluyla gönderilmiştir. Türkiye'deki sağlık merkezlerine hizmet etmek üzere gönderilen bir diğer bağış, 30 Haziran 1972 tarihinde Şerafettin Altay tarafından Zonguldak Beycuma'ya ulaşan 1972 model Ford marka bir ambulandır.³¹

- 15 Eylül 1972 tarihinde Mustafa Dayıoğlu tarafından 1968 model Fiat marka bir araç Samsun Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesinin hizmetine sunulmuştur.³²

- 7 Ekim 1972 tarihinde Göçmen işçi Mustafa Arıtürk tarafından Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığına 1968 marka Opel Rekort marka bir otomobil ve göçmen işçi Ali İhsan Yıldırım tarafından Giresun'un Akçalı köyüne 1963 model Mercedes marka bir ambulans bağışlanmıştır.³³

- Almanya'da çalışan Türklerden öğretmen Sevim ve Cevat Cangatin çifti, biriktirdikleri paranın bir bölümüyle bir ambulans satın alarak İstanbul Validebağı Hastanesi'ne bağışlamışlardır. Çift, Öğretmenler Hastanesi olarak da bilinen bu hastaneye bağışladıkları araç sayesinde Türkiye'deki meslektaşlarına hizmette bulunacaklarını ifade etmişlerdir.³⁴

Belediyelere Gönderilen Bağışlar

Toplumların gündelik yaşamlarındaki ihtiyaçlarını karşılama sorumluluğu bulunan belediyeler, yapacakları harcamalarının finansmanını kimi zaman bağışlar yoluyla oluştururlar. Belediyelerin kabul edeceği bu bağışlar, tüzel bir kişi tarafından yapılabileceği gibi özel kişilerin yapacağı bağışlar da belediyelere kaynak olabilmektedir. Özel kişiler tarafından yapılan maddi bağışlar yol ve bina yapımında kullanılabilir veya bir kamu hizmetine araç olabilmektedir. Bu bağlamda Almanya'da çalışan Türk işçilerin Türkiye'nin çeşitli il ve ilçelerindeki belediyelere gönderdikleri bağışlar, Türkiye'deki yurttaşlarının menfaatleri doğrultusunda kullanıma sunulmuştur. Göçmen işçilerin Türkiye'ye gönderdikleri bağışlar hakkında ayrıntılı bilgiler aşağıdaki gibidir:

³⁰ BCA, 30.18.1.2/282.42.1.

³¹ BCA, 30.18.1.2/283.48.16.

³² BCA, 30.18.1.2/287.71.19.

³³ BCA, 30.18.1.2/289.79.13.

³⁴ "Karı-Koca Öğretmenler Ambulans Bağışladılar", *Milliyet*, 30 Kasım 1980, s. 4.

- Almanya'da çalışan Şenol Akçan tarafından Afyon'un Dinar ilçesindeki belediyeye 1963 model Ford marka minibüs gönderilmiştir.³⁵

- 25 Temmuz 1970 tarihinde Almanya'da bulunan Türk işçiler tarafından Nevşehir'in Avanos ilçesine bağlı Özkonak Belediyesine bağış yoluyla bir adet Caterpillar marka buldozer gönderilmiştir.³⁶

- 30 Aralık 1970 tarihinde Almanya'daki göçmen işçiler tarafından Tekirdağ'ın Muratlı Belediyesine cankurtaran olarak kullanılmak üzere 3.100 mark bedelinde 1966 model bir karavan bağışlanmıştır.³⁷

- 2 Mart 1971 tarihinde Almanya'daki Türk işçiler, Trabzon'un Köprübaşı Belediyesi bünyesinde hizmet verecek 12.190 mark bedelinde Demag Pokorny marka kompresör, 55.300 mark bedelinde Hanomag marka dozer ve 36.500 mark bedelinde International marka kepçeyi Türkiye'ye göndermiştir. Ayrıca hibe edilen bu makinelerin arıza yapmaları halinde gerekli malzeme ve parçalar da gönderilerek Trabzon halkının hizmetine sunulmuştur. Denizcilik Bankası Türk Anonim Şirketi ortaklığıyla gönderilen malzemeler Hamburg limanından yola çıkarak Trabzon Limanı'na ulaştırılmıştır.³⁸

- 29 Eylül 1971 tarihinde Almanya'daki Behzat Uğur tarafından Tortum Belediyesine 1964 model Opel marka bir otomobil ve Nail Burunkaya tarafından Gülşehir Belediyesine International marka iş makinesi bağış yoluyla gönderilmiştir.³⁹

- 8 Mayıs 1972 tarihinde göçmen işçi Murat Asan tarafından Sakarya Karasu Belediyesine 1966 model Ford Taunus marka bir taşıt; Osman Yontar tarafından Kırşehir Mucur Belediyesine 1969 model Mercedes marka bir taşıt; Muzaffer Temel tarafından Kastamonu Devrekani Belediyesine 1964 model Ford Taunus marka bir taşıt; İhsan Sebat tarafından Nevşehir'in Gülşehir Belediyesine 1966 model Opel marka bir taşıt ve göçmen işçi Muharrem Sitti tarafından Nevşehir'e bağlı Ürgüp Belediyesine 1966 model Ford Taunus marka bir taşıt bağışlanmıştır.⁴⁰

³⁵ BCA, 30.04.1970/249.29.4.

³⁶ BCA, 30.18.1.2/254.54.2.

³⁷ BCA, 30.18.1.2/261.2.20.

³⁸ BCA, 30.18.1.2/265.29.10.

³⁹ BCA, 30.18.1.2/272.71.14.

⁴⁰ BCA, 30.18.1.2/282.40.15.

- 15 Haziran 1972 tarihinde Almanya'daki Türk işçi Ali Rıza Onur tarafından Kütahya Simav Belediyesine 1964 model Ford Taunus marka bir otomobil ve Naim Körs tarafından Urfa Viranşehir Belediyesine 1962 model Ford Taunus marka otomobil bağışlanmıştır.⁴¹

- 30 Haziran 1972 tarihinde Almanya'da çalışan Hakkı Coşkun, Ankara Belediyesi Zabıta Müdürlüğüne 1965 model Volkswagen marka bir otomobil; Şükrü Çakır tarafından Zonguldak Kozlu Belediyesine 1962 model Opel marka Kapitan bağışlanmıştır.⁴²

- 15 Eylül 1972 tarihinde Almanya'daki göçmen işçi Mehmet Olkun tarafından Çorum İskilip Belediyesine 1971 model Fiat marka bir taşıt, Arif Tanış tarafından Niğde Aksaray Taşpınar Belediyesine 1964 model Opel marka bir taşıt ve Haşim Karakoyun tarafından Ankara Belediyesi Zabıta Müdürlüğüne 1964 model Simca marka bir taşıt bağış yoluyla gönderilmiştir.⁴³

- 7 Ekim 1972 tarihinde Almanya'da çalışan bir grup Türk işçi tarafından Kırşehir Kaman Belediyesine Gebr Hanomag marka bir buldozer; Almanya'da turist olarak bulunan Ekrem Baytemur tarafından Kaman Belediyesine 1964 model Ford Taunus marka bir otomobil; göçmen işçi Tahsin Ülgen tarafından Sakarya Karasu Belediyesine 1964 model Mercedes marka bir kamyon, 1966 model Ford Taunus marka bir otomobil, 1967 model Caterpillar marka bir loder ve Hilman marka bir buldozer; Almanya'daki Türk işçi Bekir Sağat tarafından Nevşehir'in Gülşehir ilçesine bağlı Karacaşar Belediyesine 1968 model Ford marka bir minibüs bağışlanmıştır.⁴⁴

Diğer Bağışlar

Bağışa yönelik tanımlarda, kişinin kendi ailesi dışında başkalarının ve kurumların yararına yapıldığı vurgusu vardır. Dolayısıyla toplumsal dayanışmanın önemli unsurlarından olan bağışların yapılacağı alanların geniş olduğunu söylemek mümkündür. Türkiye'de kimsesiz ve muhtaçlara yönelik yardım faaliyetinde bulunan kurumlar da bağış kabul etmektedir. Bunlardan biri Çocuk Esirgeme Kurumudur. Bu kapsamda Almanya'da Türk işçiler tarafından Türkiye'deki birçok ilde Çocuk Esirgeme Kurumu şubelerine bağışta bulunulmuştur. Örneğin 13 Nisan 1972'de Almanya'da çalışan Türk işçi Hüseyin Alptekin tarafından Bartın Çocuk Esirgeme Kurumuna 1966 model ve 800 mark bedelinde Volkswagen marka bir

⁴¹ BCA, 30.18.1.2/283.45.20; BCA, 30.18.1.2/283.45.17.

⁴² BCA, 30.18.1.2/283.48.16.

⁴³ BCA, 30.18.1.2/287.71.19.

⁴⁴ BCA, 30.18.1.2/282.42.19.

otomobil gönderilmiştir.⁴⁵ 26 Mayıs 1972 tarihinde ise Almanya'daki Türk işçi Satılmış Özbek tarafından Bartın Çocuk Esirgeme Kurumuna 1966 model Ford Taunus marka bir taşıt bağışlanmıştır.⁴⁶ Bir diğer bağış, 30 Haziran 1972 tarihinde Almanya'daki göçmen işçi Nurdoğan Anafarta tarafından yapılmış olup bağışa konu olan 1965 model Opel marka bir otomobil Çocuk Esirgeme Kurumunun genel merkezine gönderilmiştir.⁴⁷

Yukarıda ele alınan bağışlardan başka Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi'nden elde edilen bilgiler, Almanya'daki Türk işçilerin Türkiye'de faaliyet yürüten bazı derneklere bağışta bulunduğu işaret etmektedir. Bunlardan biri Adana'daki Kuva-yı Milliye Mücahit ve Gaziler Derneği olup Almanya'da elektrik teknisyeni olarak çalışan Avni Giydirenler tarafından derneğe Grundig marka televizyon, bir adet anten ile bir adet av çiftesi ve 100 fişek gönderilmiştir.⁴⁸ Ayrıca köy işlerinde kullanılmak üzere yapılan bağışlar da bulunmakta olup bunlardan biri 5 Mart 1971 tarihinde Almanya'daki Türk işçiler tarafından Trabzon'un Çaykara ilçesine bağlı Ulucami ve Akköse köyleri yol yapımında kullanılmak üzere 1966 model Fiat marka bir buldozerdir.⁴⁹ Bir diğeri 7 Ekim 1972 tarihinde göçmen işçi Mustafa Haliloğlu tarafından bizzat getirilip Trabzon'un Araklı ilçesine bağlı Kaymaklı Köyü'ne bağışlanan 1966 model bir iş makinesidir.⁵⁰

Göçmen işçiler tarafından Türkiye'ye gönderilen bağışlara verilecek örnekler çoğaltılabilir. Çeşitli kanallardan Türkiye'ye gönderilen bağışlar yanında göçmen Türk işçilerin, izinlerini geçirmek için Türkiye'ye geldiklerinde bizzat yaptıkları bağışlar da vardır. Bunlardan biri Milliyet Gazetesi'nin 28 Temmuz 1972 tarihindeki sayfalarına yansımıştır. Söz konusu haberde; Almanya'da çalışan Türk işçilerden Ömer Ünver'in 40 bin lira değerindeki otomobilini, izinli olarak geldiği İstanbul'da, Türk Hava Kuvvetlerini Güçlendirme Vakfına bağışladığı bildirilmiştir. Ömer Ünver, Yozgat'ın Boğazlıyan ilçesinde Devecipınar köyünde ilkokul müdürü iken 1970 yılında Almanya'ya işçi olarak giderek Essen'de pres işçiliği yapmaya başlamıştır. Gazeteye verdiği röportajda, Köln radyosunun Türkçe yayınlarından memleket haberlerini takip ettiğini söyleyen Ünver, vatana yararlı olma çareleri ararken Türk Hava Kuvvetlerini Güçlendirme Vakfına bağışta bulunabileceğini öğrendiğini dile getirmiştir. Almanya'ya nazaran Türkiye'de daha pahalıya satılan bir araba olsun diye 1969 model bir Fiat

⁴⁵ BCA, 30.18.1.2/281.33.13.

⁴⁶ BCA, 30.18.1.2/282.42.19.

⁴⁷ BCA, 30.18.1.2/283.48.16.

⁴⁸ BCA, 30.18.1.2/272.71.14.

⁴⁹ BCA, 30.18.1.2/262.13.8.

⁵⁰ BCA, 30.18.1.2/289.79.13.

marka otomobil aldığını ifade eden Ömer Ünver, arabayla Yozgat'a gelerek Vakıfa bağışta bulunduğunu bir yıl sonra geldiğinde daha pahalı bir arabayı bağışlayacağını sözlerine eklemiştir. Ayrıca Almanya'da çalışan birçok Türk işçinin Türkiye'deki vakıflara bağışta bulunmaya hazır olduğunu fakat bağışta bulunmanın yollarını bilmedikleri için böyle bir adım atamadıklarını belirtmiştir.⁵¹ Türkiye'ye gelen bir diğer işçi, Türk Donanma Vakfına 10 bin Mark bağışlamıştır. Türk işçi, bu bağışın Almanya'da çalışan bir Türk işçisi tarafından yapıldığını yazmanız yeterli diyerek isminin açıklanmasını istememiştir.⁵²

Türk işçilerin bağışları, kampanyalar yoluyla da toplanarak Türkiye'ye katkı sağlamıştır. Almanya'daki Türk işçiler tarafından 1974 yılında yürütülen bağış kampanyasında bir hafta içerisinde 1,5 milyon Mark (yaklaşık 8 Milyon Türk lirası) toplanarak Alman Merkez Bankası Deutsche Bank'a yatırılmıştır. Alman gazetelerinin verdiği haberde; Federal Almanya'da bulunan Türk işçilerinin 22 Temmuz'dan bu yana Türk Hava Kuvvetleri için yaklaşık bir milyon Mark topladıkları, toplanan paranın Türkiye'nin kendi uçak sanayiini kurmasına harcanacağı bildirilmiştir. Kampanyada en büyük bağışın sekiz Türk işçisi tarafından yapılan 60 bin Mark olduğu belirtilmiştir. Bonn Büyükelçisi Vahit Halefoğlu tarafından verilen bir demeçte bağışla ilgili şu sözler dile getirilmiştir: *"21 Temmuz 1974'te başlatmış olduğumuz Hava Kuvvetleri Güçlendirme Vakfına bağış kampanyanızı yakından takip ediyor, asil jestinizi kutluyorum. Federal Almanya'daki vatandaşlarımızın yaptıkları yardımların son olaylarda fevkalade hızlandığını mutluluk ve heyecanla müşahade ediyorum. Kendilerine bu vatanperver hareketlerinden ötürü Türk Silahlı Kuvvetlerinin şükranlarını sunarım"*⁵³ Almanya'daki Türk işçiler tarafından planlanan bir diğer yardım kampanyası, 1979 yılında, Türk güreşinin geliştirilmesine hizmet etmek üzere Güreş Federasyonu Başkanı Zeki Avralıoğlu ile Türk-İş Genel Sekreteri Sadık Şide tarafından organize edilmiştir.⁵⁴ 18 Kasım 1980 tarihinde Federal Almanya'da Kızılay tarafından bir bağış kampanyası yürütülmesi planlanmıştır. Kampanyanın amacı Edirne-Ankara-İskenderun karayolunda Kızılay merkezlerinin açılması olarak belirtilmiştir. Kızılay yetkilileri tarafından söz konusu karayolunun uluslararası bir hat olması ve Türkiye'deki trafik kazalarının en yoğun olduğu bölge olması nedeniyle

⁵¹ "Almanya'da Aldığı Otomobili Türk Hava Kuvvetlerine Bağışladı", *Milliyet*, 28 Temmuz 1972, s. 1,9.

⁵² "Almanya'da Çalışan Bir Türk İşçi Donanma Vakfı'na 10 bin Mark Bağışladı", *Milliyet*, 24 Haziran 1980, s. 1.

⁵³ "Almanya'da 1,5 Milyon Mark Toplandı", *Milliyet*, 2 Ağustos 1974, s. 1.

⁵⁴ "Batı Almanya'daki Türk İşçiler Arasında Açılacak Yardım Kampanyası...", *Milliyet*, 7 Şubat 1979, s. 15.

yolda her 250 kilometrede bir Kızılay yardım merkezi kurulmasının planlandığını bildirilmiştir. Kampanyanın Frankfurt, Münih, Hannover ve Batı Berlin’de sürdürülmesi hedeflenmiştir.⁵⁵

Almanya’ya işçi olarak giden ve Türkiye ile aidiyet bağlarını korumak için girişimlerde bulunan göçmen işçilerin bu çabaları, devlet tarafından desteklenmiştir. Bu bağlamda bağışların Türkiye’ye ulaşması sırasında karşılaşılan her türlü güçlük çözülmeye çalışılmıştır. Bağışların ilgili kurum ve kuruluşlara ulaşmasında karşılaşılan mali kısıtlamalar karşısında ise Türk işçilerin anavatanına gönderdikleri malzemelerin gümrük vergisinden muaf tutulması uygun görülmüştür. Gümrük ve Tekel Bakanlığının 17 Mart 1971 ve 9 Nisan 1971 tarihli yazısı üzerine 5383 sayılı kanunun 17. maddesi gereği kamu yararı ve kamunun faydasına ücretsiz tahsis edilmiş milli tesislere bağış yoluyla gelen eşyaların, Bakanlar Kurulu kararıyla gümrük vergisinden muaf tutulacağı bildirilmiştir. Kanunun 17. maddesinde geçen bu hükümlerle yurtdışında çalışan Türk işçilerin ülkeye gönderdikleri her türlü eşya, makine, teçhizat vesaire malzemeden herhangi bir ücret alınmaksızın ülkeye girişi sağlanmıştır.⁵⁶

Sonuç

Uluslararası göçler, kendine özgü kalıpları içerisinde, toplumsal dinamikleri değiştirmektedir. Bu değişimin en bariz etkisi daha iyi yaşam şartları arayan kimselerin anavatanlarıyla bağlarını koparmak zorunda kalmalarıdır. Fakat 1961 yılında Almanya ile Türkiye arasında imzalanan işgücü anlaşmasıyla ülkelerinden ayrılmak zorunda kalan Türk işçiler, kültürel kimliklerini kaybetmemek için direnç göstermiş ve anavatanlarıyla aidiyet bağını korumak üzere çeşitli girişimlerde bulunmuşlardır. Bu girişimlerin başında anavatanı sık sık ziyaret etmek, Almanya’da elde ettikleri kazançların bir kısmını Türkiye’ye transfer ederek ülkenin yatırım alanlarına ortak olmak ve hayırsever bir kimlikle yurttaşlarına bağışta bulunmak gelmiştir. İşgücü anlaşmasıyla başlayan Almanya’ya işçi göçü, Türk vatandaşlara ekonomik açıdan refah içinde bir yaşam sunarken bir taraftan da göçmen işçiye anavatanla bağını koruma sorumluluğu yüklemiştir. Türk kimliğini korumak isteyen Almanya’daki işçiler, çeşitli yollarla Türkiye ile temas kurmuşlar, bu temasın araçlarından biri de bağışlar olmuştur. Türkiye ile aidiyet bağını koruyan Almanya’daki işçiler, bağışlar yoluyla Türkiye’deki yurttaşlarıyla kültürel ve sosyal bağlarını dinç tutmayı bununla birlikte Türkiye’nin sosyoekonomik kalkınmasında rol almayı hedeflemişlerdir. Türk işçiler, Türkiye’ye bağışlayacakları her türlü araç

⁵⁵ “Kızılay F. Almanya’da Bağış Kampanyası Açacak”, *Milliyet*, 15 Kasım 1980, s. 10.

⁵⁶ *Kanunlar Dergisi*, C. 31, s. 635.

gereç ve malzemeyi aralarında kurdukları komiteler aracılığıyla göndermişlerdir. Bununla birlikte Türkiye'ye gelip bağış doğrudan yapanlar da olmuştur. Bu durum göçmen işçinin izin günlerini Türkiye'de geçirdiğine işaret ettiği gibi bağışın zamanında ve kuruma doğrudan ulaşmasında önem taşımıştır. Bağışların ulaşması konusunda Gümrük ve Ticaret Bakanlığının aldığı gümrük muafiyeti kararıyla ise bağışlarının herhangi bir maddi kısıt ile karşılaşmaması amaçlanmıştır.

Yukarıda verilen örneklerden de anlaşıldığı üzere bağışlar, Türkiye'nin çeşitli kurum ve kuruluşlara aynı kaynak olmuştur. Bağış yapılan il ve ilçeler bazında şu husus dikkat çekmektedir: Genel olarak göçmen işçi doğup büyüdüğü il için hayırseverlik faaliyetinde bulunmuştur. Bu durum, bağışının özellikle memleketinde anılmak istediği şeklinde yorumlanabilir. Bununla birlikte bağış yapılan kurum ve kuruluşlarda eksikliklerin tespit edilerek ona göre malzeme, araç gereç, vasıtanın gönderildiği varsayıldığında Almanya'daki göçmen işçinin Türkiye ile sık sık temaslarda bulunduğunu söylemek mümkün olur. Gönderilen malzeme ve araç-gereçler dikkate alındığında ise daha çok otomobil, minibüs, kamyonet, iş makinesi, buldozer türünden vasıtaların bağışlandığı ve bu taşıtlar arasında Ford marka olanların çoğunlukta olduğu dikkat çekmektedir. Bu durumdan yola çıkarak 1961 yılından itibaren ilk kez Almanya'nın otomobil imal eden Ford fabrikasında çalışma hayatına katılan Türk işçilerin⁵⁷ söz konusu markanın araçlarını ucuza satın alarak bağışa konu ettikleri şeklinde bir değerlendirilmeye varılabilir.

Anavatana duyulan özlem ve güçlendirilmeye çalışılan aidiyet bağıyla Almanya'daki göçmen işçiler, Türkiye'deki yurttaşlarıyla yürüttükleri bağış kampanyaları yoluyla sosyal bir alışverişte bulunmuşlardır. Bu dayanışma Türkiye'deki bazı kurum ve kuruluşların fiziksel bakımdan güçlenmesine katkı sağlamıştır. Aynı zamanda göçmen işçiler tarafından Türk Silahlı Kuvvetlerini Güçlendirme Vakfına gönderilen bağışlar ile harp sanayiine yönelik yeni kuruluşlara kaynak oluşturmak istenmiştir. Camilere bağışlanan eşyalar, Çocuk Esirgeme Kurumu ile çeşitli illerdeki sağlık merkezleri ve

⁵⁷ 30 Ekim 1961 tarihinde imzalanan işgücü anlaşmasıyla birlikte Almanya'ya göçen ilk içi grubu Köln Ford Fabrikası'nda Alman çalışma hayatına katılmışlardır. 1964 yılından itibaren Köln Ford Fabrikası'nda çalışan Türk işçilerin sayısı giderek artmış ve 1973 yılına gelindiğinde fabrikada çalışan Türk işçi sayısı toplam işçi sayısının %70'ine ulaşmıştır. Ford fabrikasında giderek artan Türk işçi sayısı Köln ve Çevresi Türk İşçileri Cemiyeti'nin kurularak sosyal ve ekonomik haklarını kazanabilmeleri adına Alman Hükümeti'ne birlikte mücadele edileceği mesajını vermişlerdir. Bu konuda bakınız: Metin Gür, *Otuz Yılın İçinden*, Hückelhoven Verlag, Anadolu 1993, s.89; Bayram Yalçın, *Göçmen-İşçi Hareketleri Almanya-1973 Ford Otomobil Fabrikası İşçi Grevi*, *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, C. 8, S. 4, 2021, s. 119.

hastanelere gönderilen taşıtlar ve yukarıda bahsi geçen gaziler derneğine gönderilen eşyalar bağışının yüksek manevi değerlere sahip olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte Almanya'daki Türk işçiler tarafından yapılan en yoğun bağış alanı, yukarıda verilen örneklerde de görüldüğü üzere, Türkiye'nin çeşitli il ve ilçelerindeki belediyelerdir. Göçmen işçi, belediyelere gönderdiği çeşitli türden malzeme ve araç-gereçler ile kamu yararı gözetmiştir. Bu durum bağışının, Türkiye'nin toplumsal olarak refaha ulaşması arzusunu yansıtmaktadır. Son olarak göçmen işçinin çeşitli okullara bağışta bulunması toplumun kalkınmasında eğitimin önemli rol üstlendiği gerçeğini gözler önüne sermektedir.

Kaynakça

Arşiv Belgeleri ve Resmi Yayınlar

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)

Kalkınma Planı (Birinci Beş Yıl) 1963-1967, Başbakanlık Devlet Matbaası, Ankara 1963.

İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 1968-1972, Devlet Planlama Teşkilatı Yayınları, Ankara 1969.

Kanunlar Dergisi, C. 31, s.635.

Gazeteler

"Almanya'da 1,5 Milyon Mark Toplandı", *Milliyet*, 2 Ağustos 1974, s.1.

"Türk İşçi Donanma Vakfı'na 10 Bin Mark Bağışladı", *Milliyet*, 24 Haziran 1980, s.1.

"Yardım Kampanyası...", *Milliyet*, 7 Şubat 1979, s.15.

"Kızılay F. Almanya'da Bağış Kampanyası Açacak", *Milliyet*, 15 Kasım 1980, s.10.

"Karı-Koca Öğretmenler Ambulans Bağışladılar", *Milliyet*, 30 Kasım 1980, s.4.

Kitaplar

Aydın, Y. (2016). *Turkish Diaspora Policy: Transnationalism or Long-Distance Nationalism*, Transnational Press, London.

Berberoğlu, B. (2009). *Klasik ve Çağdaş Sosyal Teoriye Giriş: Eleştirel Bir Perspektif*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

Bremmer, R. H. (1996). *Giving: Charity and Philanthropy in History*, Transaction Publishers, New Brunswick and London.

Castles, S.- Miller, M J. (2008). *Göçler Çağı: Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

- Gür, M. (1993). *Otuz Yılın İçinden*, Hückelhoven Verlag Anadolu.
- Heaton, H. (1985). *Avrupa İktisat Tarihi*, çev. M.A. Kılıçbay- O. Aydoğuş, Ankara.
- Singer, A. (2012). *İyilik Yap Denize At: Müslüman Toplumlarında Hayırseverlik*, çev. Ali Özdamar, Kitap Yayınevi, İstanbul.
- Talas, C. (1979). *Sosyal Ekonomi*, S. Yayınları, Ankara.
- Tuna, O. (1982). *Sosyal Siyaset*, Fakülteler Matbaası, Ankara.
- Unat, N.A. (2006). *Bitmeyen Göç Konuk İşçilikten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Unat, N.A.- Keleş, R.- Penninx, R.- Renselaar, H. V.- Velzen L.V.- Yenisey L. (1975). Göç ve Gelişme, *Uluslararası İşgücü Göçünün Boğazlıyan İlçesi Üzerindeki Etkilerine İlişkin Bir Araştırma*, Ankara üniversitesi SBF İskân ve Şehircilik Enstitüsü Yayınları, Ankara.

Makaleler

- Erkal, M. (1980). "Beyin Göçü", *Sosyoloji Konferansları Dergisi*, S.18, s. 76.
- Karahasan, Y. (1998). "Almanya Ölçeğinde Göç ve Türkiyeli İşçiler", *Türkiye Sendikacılık Ansiklopedisi*, C. 3, s. 538.
- Kumaş, H.- Ulutaş, Ç. Ü. (2017). "Uluslararası Emek Göçünün Genel Görünümü", *Uluslararası Sosyal Politika Teorileri, Normlar, Kurumlar, Sorunlar ve Güncel Gelişmeler*, ed. Kaya Pir Ali, Güler Ceyhun, Umuttepe Yayınları, Kocaeli. s.451.
- Sencer, M. (1983). "İşçi Göçü", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, C. 5, İletişim Yayınları, s.1178-1188.
- Ünver, O. C. (2012). "Almanya'ya Türk İşgücü Göçü: Geçmişten Geleceğe Sorunlar, İmkanlar ve Fırsatlar", *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, S. 45, s.179.
- Yalçın, B. (2021). "Göçmen-İşçi Hareketleri Almanya-1973 Ford Otomobil Fabrikası İşçi Grevi", *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, C. 8, S.4, s.114-124.
- Zincir, R.- Bikmen F. (2006). "Kavramsal Çerçeve ve Yönetici Özeti", *Türkiye'de Hayırseverlik, Vatandaşlar, Vakıflar ve Sosyal Adalet Araştırması* TÜSEV Yayınları, İstanbul.

Tezler

- Topal, M. (2021). *Türkiye Tarihinden Bir Arakesit: 1950-1980 Yıllarında Kadınların Kamusal Alanda Görünürlüğünü Meşrulaştıran Hayırseverlik Faaliyetleri: Dermancıoğlu Ailesi Örneği*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

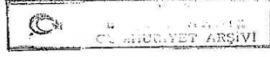
Ekler

Ek-1:1972 Yılında Almanya'daki Türk İşçilerin Türkiye'deki Belediyelere Gönderdikleri Bağışlar

<u>LİSTE</u>		<u>Taşıtın nitelikleri</u>
<u>Hibe edenin adı</u>	<u>Tahsis edildiği Belediye</u>	
Murat Asan	Sakarya İli, Karasu Belediyesi	Markası : Ford Taunus Modeli : 1966 Tipi : 17M/21 Motor No : FS.66-508 Şasi No. : GA-3LFS-66508 Radyosu : Var Pikabı : Var.
Osman Yontar	Kırşehir İli, Mucur Belediyesi	Markası : Mercedes Modeli : 1969 Motor No. : 1150104600 ve 11501.5-10-027816 mevcut numaralı.
Muzaffer Temel	Kastamonu İli, Devrekani Belediyesi	Markası : Ford Taunus Modeli : 1964 Motor No. : 1060235 Şasi No. : T.4.T.1060235 Değeri : 450. DM.
İnsan Sebat	Nevşehir İli, Gülşehir Belediyesi	Markası : Opel Modeli : 1966 Motor No. : 170920427 Şasi No. : 113284814 Değeri : 1500.- DM.
Muharrem Sitti	Nevşehir İli, Ürgüp Belediyesi	Markası : Ford Taunus Modeli : 1966 Motor No. : GY 73346 Şasi No. : GA 31 EE 25390

Ek-2/1: Almanya'daki İşçiler Tarafından Türkiye'ye Bağış Yoluyla Gönderilen Malzemelerin Gümrük Vergisi'nden Muaf Tutulmasına İlişkin Karar Örneği

**T. C.
BAŞBAKANLIK
KANUNLAR VE KARARLAR TETKİK DAİRESİ BAŞKANLIĞI**

KARARNAME

Sayı : 7/ 5213

Ekli
1

1-Federal Almanya'da çalışan Ali İhsan Yıldırım tarafından Giresun İli Akçalı Köyüne bağışlanan ilişik listede birinci sırada nitelikleri yazılı ambülansın,
2-Federal Almanya'da çalışan işçilerimiz tarafından Kırşehir İli Kaman Belediyesine bağışlanan ilişik listede ikinci sırada nitelikleri yazılı buldozer'in,
3-Federal Almanya'da turist olarak bulunan Ekrem Baytemur tarafından Kırşehir İli Kaman Belediyesine bağışlanan ilişik listede üçüncü sırada nitelikleri yazılı otomobilin,
4-Federal Almanya'da çalışan işçiler adına Tahsin Ülgen tarafından Sakarya İli Karasu Belediyesine bağışlanan ilişik listede dördüncü sırada nitelikleri yazılı damperli kamyon, otomobil, yükleyici (loder) ve buldozer'in,
5-Federal Almanya'da çalışan Bekir Sağat tarafından Nevşehir İli Gülşehir İlcesine bağlı Kuracaşar Belediyesine bağışlanan ilişik listede beşinci sırada nitelikleri yazılı minibüs'in,
6-Federal Almanya'da çalışan Mustafa Arıtürk tarafından Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığına bağışlanan ilişik listede altıncı sırada nitelikleri yazılı otomobilin,
7-Federal Almanya'dan Mustafa Haliloğlu tarafından getirilip Trabzon İli Araklı İlcesi, Kaymaklı Köyüne bağışlanan ilişik listede yedinci sırada nitelikleri yazılı traxcavator'un,
Gümrük vergisinden muaf tutulması; Maliye Bakanlığının olumlu görüşüne dayanan Gümrük ve Tekel Bakanlığının tarih ve sayısı ilişik listede kayıtlı yazıları üzerine, 5383 sayılı Kanunun 17 nci maddesinin 24/7/1964 tarih ve 903 sayılı Kanunun 5 inci maddesinin (M) fıkrası ile değişik 2 inci fıkrasına göre, Bakanlar Kurulunca 24/7/1964 tarihinde kararlaştırılmıştır.

CUMHURBAŞKANI

Başbakan

Devlet Bakanı

Devlet Bakanı

Devlet Bakanı

Devlet Bakanı

Adalet Bakanı

Milli Savunma Bakanı

İçişleri Bakanı

Çiğisleri Bakanı

Maliye Bakanı

Milli Eğitim Bakanı

Eğitendirlik Bakanı

Ticaret Bakanı

Sos. ve Sos. Y. Bakanı

Güm. ve Tekel Bakanı

Tarım Bakanı

Ulaştırma Bakanı

Çalışma Bakanı

Sanayi ve Tek. Bakan

En. ve Tab. Kır. Bakanı

Dosya No:
62-417

1935

030 10 01 .02 289 79 13

Ek-2/2: 7 Ekim 1972 Tarihinde Türkiye'ye Gönderilen Bağışların Ayrıntılı Listesi

7/10 /1972 tarih ve 7/52/3 sayılı Bakanlar Kurulu Kararnameesinin
eki C E T V E L

Sıra No	Cinsi	Markası	Modeli	Tipi	Motor No	Şasi No	Gümrük ve Tekel Bakanlığının Tarih ve Sayısı
1	Ambulans	Mercedes	1963	-	621912-10 029948	110100-10-030253	23/9/1972 37982/94-A-37982
2	Buldozer	Gebr Hanomag	-	(numarası K-15 E.P.S.445311)			25/9/1972 38578/94-A-38578
3	Otomobil	Ford Taunus	1962	17 m F 3	436552	P3T436552	" " " 38579/94-A/38579
4	Kanyon	Mercedes	1964		34694-10-002635	338009-10-004698	
B-	Otomobil	Ford Taunus	1966	17 M	BE28Ford/2155460	CA 11FE55460	
6	Lozer	Caterpillar	1967		9336		
D-	Buldozer	Hilman	(BID8/81 B140 1624)				27/9/1972 38305/94-A/38305
5	Minibüs	Ford	1968		128 BX 28208	GB 72 HR 28208	" " " 38403/94-A/38403
6	Otomobil	Opel Rekord	1968		15.1060 107	112523 388	" " " 33827/94-A/35414
7	Traktör		1966	Typ 955 H	72 A 106	3617	" " " 36638/94-A/36492

080 16 00 08 299 79 13

Ek-3: Almanya'da Yaşayan Bir Türk İşçinin Milliyet Gazetesinde Yer Alan Bağış Haberi 28 Temmuz 1972

Ek-4: 1974 Yılında Almanyalı Türk İşçiler Tarafından Yürütülen Bağış Kampanyası

Milliyet Halk Gazetesi Avrupa Baskısı

8 SAYFA 75 PRANGA

Milliyet Avrupa baskısının Almanya'da açtığı kampanya başarı ile sürdürülüyor...

ALMANYA'DA 1,5 MİLYON MARK TOPLANDI

Almanya'daki Türklerin bir hafta içinde yaklaşık 8 milyon lira toplamasına, Alman basını büyük önem verdi, gazetelerin çoğu olaya birinci sayfalarında yer ayırdı.

Türken-Spende für Luftwaffe

Eine Million für die türkische Luftwaffe

Die Welt

< III >